

*Donka Attila*¹

A FOLYÓK SZEREPE A TURIZMUSFEJLESZTÉSBEN

BEVEZETÉS

A turizmus elsődleges meghatározó tényezői a természeti adottságok, amelyek egy része vonzerőként közvetlen hatást gyakorol a vendégek motivációjára is. Az egyes tájak látványértéke mellett annak más jellemzői is közrejátszanak az utazási döntések meghozatalában. A rendszerváltozást megelőzően a vízparti, ezen belül pedig a folyók menti turizmus széles tömegeket mozgatót meg, de nem voltak jellemzőek a tudatos, komplex fejlesztések, így nem került sor a folyók adottságainak turisztikai célú feltárására.

A vízparti települések adottságai eltérő módon határozzák meg a turizmus egyes formáihoz történő viszonyulást. A part menti települések nem azonos mértékben felelnek meg a víziturizmus fogadásával szemben támasztott követelményeknek.

A bemutatott kutatás során egyrészt azokat a tényezőket kíséreltük meg feltárni, amelyek a kínálati oldalról járulhatnak hozzá a komplex termék kialakulásához. A keresleti oldalon a vendégforgalmi vizsgálatok regionális és települési szintű bemutatásával teszünk kísérletet az összefüggések megvilágítására.

AZ ÉLMÉNY A TURIZMUSBAN

A turizmus korunk jelensége, a társadalmi-gazdasági fejlődés velejárója. Alapos mérlegelés tárgyát képezheti – és képezi is –, hogy előnye vagy hátránya van-e több, azonban szerepének növekedését megállítani vagy lassítani nem lehet. A társadalom annyit tehet, hogy törekszik a turizmus azon fajtáit előnyben részesíteni, amelyek kisebb környezeti terheléssel járnak. Ez a cél a többi gazdasági ágazatban is igaz, azonban a turizmusra fokozottan érvényes (Lengyel 2004). A minimális terheléssel járó turizmus kialakításához igen sok előkészületre, komplex tervezésre van szükség, annak hiányában a nem helyben élő, az adott területhez kevésbé kötődő fogyasztók és a (természeti és épített) környezet találkozása számos konfliktussal jár, ide értve azt az alapvető veszélyt is, hogy a turizmus spontán „fejlődése”, alakulása épp önmaga egyik feltételét, a vonzó környezetet semmisítheti meg.

A konfliktusok megelőzésének egyik módja szerint érdemes arra törekedni, hogy a vendégfogadás során ne csak a vendéget, a turistát ériék élmények, hanem magának a fogadóterületnek, az ott élő lakosságnak is valamilyen élményt jelentsen a turizmus. Ez az élmény elsődlegesen lehet anyagiakban kifejezhető, ha a turizmusból származó bevételek nem vándorolnak el, hanem helyben maradnak, a helyi gazdaságot, és ezzel a helyi közösséget gyarapítják (Könyves 2011). Bár a turizmus valamennyi szegmensének vannak geográfiai vonatkozásai, ez az elsőként említett élmény főleg közgazdaságilag determinált. A jelen tanulmányban részletesen bemutatott kutatás egy másik típusú élményből indult ki. A turisták valamennyi igényüket magukkal viszik, melyeket a fogadóterületen kell kielégíteni (gondoljunk a szállás és étkezés mellett az orvosi ellátásra vagy a postai szolgáltatásokra) (Lengyel 2004). A turisták által végzett szabadidős tevékenységek bizonyos turisztikai termékek esetén szintén szoros párhuzamba állíthatók a helyi lakosság igényeivel. A rekreáció, mint az ember fizikai és szellemi újjáépülésének, felfrissülésének lehetősége, egyrészt kiterjed a mindennapi tevékenységekre, tehát a lakóhelyen történik, másrészt pedig idegen környezetben, az idegen, megismerésre váró táj izgalmaival kiegészítve, a turizmus legtöbb formájának alapmotivációja is. Így érdemes megvizsgálni egy szabadidős-rekreációs tevékenységet, amely természetközeli mozgásforma, tehát a földrajzi környezet meghatározó szerepet tölt be végzése során.

¹ Donka Attila: Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet
E-mail: donkesz@gamma.ttk.pte.hu

A TÁJÉRTÉKEK MEGJELENÉSE

A turizmus jellemzőinek köszönhetően egyedi előnyökkel rendelkezik más gazdasági ágazatokhoz képest. Ezek közé tartozik – tervszerű fejlesztések végrehajtása esetén – az, hogy nincs szükség a megtermelt javak elszállítására, mivel a fogyasztó helybe érkezik, és az általa „elfogyasztott” értékek egy része újra felhasználható: a természeti értékek, a táj nem változik meg jelentős mértékben azáltal, hogy a turisták élményekkel térnek haza.

A természeti értékek közül a felszíni vizek több módon jelennek meg vonzerőként, vagy a vonzerők részeként a turizmusban (Mezősi 1991). Bár a korábbi évszázadokban, főleg a felvilágosodás eszméinek köszönhetően, a táj szépsége, az egyszerű látványérték már vonzerőt jelentett a nem csak motivációval, hanem a turistautazások további két alapfeltételként számon tartott feltétellel, szabadidővel és jövedelemmel rendelkező embereknek (Michalkó 2007), ez azonban még nem tekinthető a mai értelemben vett turizmusnak. Történetileg, a modern turizmus kialakulása során elsőként a természet utáni vágyódás, mint fő motiváció a vízpartokra, ezen belül főleg a tengerpartokra irányította a vendégek nagy tömegeit. Az urbanizáció további terjedésével kezdett megnőni a turisták érdeklődése a védett területek természeti értékei iránt, ezek közül is kiemelkedő mértékben a szegély-hatással rendelkező területeken (Kiemstedt 1967). A szegély-hatás ezen területek közül leginkább a vízpartokon érvényesül, így a vizekhez kötődő védett értékek – akár nemzeti parkokról, akár más védett területekről van szó (Gyuricza 1998b) – különleges szerephez jutottak a turizmusban. A tájértékek turisztikai célú hasznosításának harmadik, komplex formája az aktív turizmusban bontakozik ki (Michalkó 2002), ugyanis itt a vízparti üdülés, és a közel érintetlen természeti adottságok teremtik meg a keretét a rekreációs célú sporttevékenységeknek (úszás, evezés, horgászat stb.) (Hutiray–Várkonyi 1995).

Közhelyszerű kijelentés, hogy Magyarország gazdag folyóvizekben. Mivel jelen kutatás keretei nem terjedhettek ki széleskörű nemzetközi összehasonlításra a folyóhálózatok egzakt méreteit tekintve, a vízparti települések mennyiségi és minőségi jellemzői vizsgáltuk meg.

A tanulmányban nem térünk ki külön a védett területeken kialakítható ökoturizmusra, mivel ott a turizmusfejlesztés jóval nagyobb körültekintést igényel (Gyuricza 2001), a *fejlesztés* kifejezés alatt pedig nem feltétlenül gazdasági fejlődést, bővülést kell érteni, hanem az ismeretterjesztést is szolgáló természetbarát infrastruktúra megteremtését és a vendégforgalom alacsony szinten tartását, illetve színvonalas szolgáltatásokkal a fajlagosan magas bevételek elérését. Magának az ökoturizmusnak a megjelenésére Magyarországon még várni kell, ugyanis kevés olyan egzotikus vonzerővel bírunk, ami érdemi vendégforgalmat generálna, így a köztudatban ökoturizmusként megfogalmazódó tevékenységek a valóságban a természetjárás fogalomkörébe tartoznak (Michalkó 2007).

REKREÁCIÓBÓL TURISZTIKAI TERMÉK

A vízitúrázás, mint a vízitúrizmus egyik fajtája, alig kutatott terület. A korábbi vizsgálatok egy része a sport, azon belül is a versenysport felől közelíti meg (Dreyer 1995, Bánhidi 2011b, Lasztovicza 2012), más része pedig a rekreációs szerepét vizsgálja (Veal 1992, Bokor 2005, Kovács 2007), kevésbé érintve a turisztikai vonatkozásokat. Eközben a tevékenység mégis jelen van a turizmusban, azonban meglátásunk szerint oly módon, hogy bátran hasonlítható a jelenléte egy bizonyos veterinárius paripához, melyen az adott tudományterület legtöbb problémája vizsgálható.

A vízitúrázás, történeti fejlődéséből fakadóan számos ellentmondást foglal magába. Ezen belül elsőként azzal kell kezdenünk, hogy bár a közvélekedés szerint megfelelőek, sőt, kitűnőek a hazai adottságaink, ez a megállapítás valóban megállja-e a helyét, ha nem részrehajlóan, hanem az ezen a területen versenytársnak számító régiókat elemezve vizsgáljuk felül álláspontunkat.

Jelenleg a hazai természeti alapú vonzerők önmagukban nem termelnek megfelelő jövedelmet², és különösen igaz ez a kisebb kiterjedésű attrakciókra. Célunk, hogy megvizsgáljuk, miért alakult ez így, és miért alakul ma is így, illetve mit lehet tenni ennek megváltoztatásáért.

A kutatások további célja feltárni az adottságokat, elsősorban az azok közötti potenciális kapcsolatokat, továbbá megkeresni a fenntartható kohéziót a rekreációs tevékenységekkel. A helyzetfeltárás igyekszik kitérni a földrajztudomány és a közgazdaságtan eltérő megközelítéseire, az aktív turizmus és a víziturizmus jelenlegi helyzetére és trendjeire, továbbá célirányosan megvizsgáltuk azokat a természeti, társadalmi és infrastrukturális adottságokat, amelyek a vízitúrázásra hatnak. A termékfejlesztés lehetőségének áttekintése kiterjed a területfejlesztésre, ezen belül a vidéki turizmus lehetőségeire, miközben nem elhanyagolható a leendő termék ökoturisztikai jellegének kialakítása (Aubert 1999). A jelenlegi tapasztalatokból kiindulva különös szerepet kell szánni az oktatásnak is, mind a vendégfogadásban közvetlenül részt vevők (mint turisztikai szakemberek)(Michalkó 2004), mind pedig a szolgáltatói oldal szereplői turisztikai oktatásának és szemléletformálásának, hiszen amíg egy szabadidős, sportmozgalmi tevékenységként tekintünk a vízitúrázásra, addig nem lesz esélyünk azt a terméké válás irányába mozdítani.

AZ AKTÍV TURIZMUS TEVÉKENYSÉG JELLEMZŐI

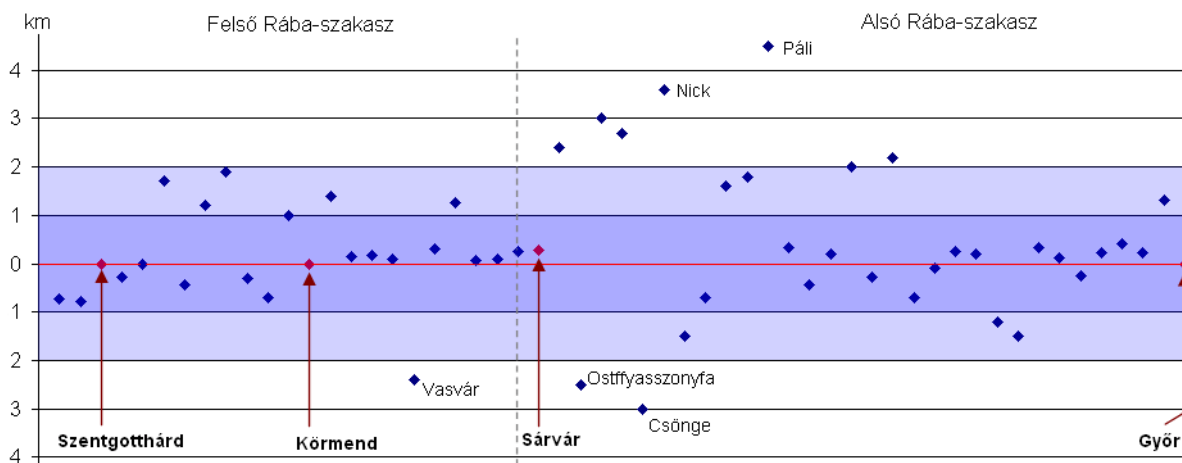
A víziturizmus olyan szabadidős tevékenység, amelyet vízben vagy vízparton, de a vízhez kapcsolódva végeznek. Magába foglalja a vízparti üdülést, valamint a vízisport turizmust és a vitorlázást, és egyaránt kiterjed az álló- és folyóvizekre, továbbá a tengerek part menti területeire. Ujvári (2009) a vízi turizmus alatt olyan aktív szabadidős tevékenységet ért, amely a vízben, vízparton vagy vízparton történik és az utazó legalább egy olyan szolgáltatást igénybe vesz, ami a vízi forgalmat és a vízi turizmust kiszolgáló és fenntartó létesítményeknél, szervezeteknél fogyasztást eredményez. A vízitúrázás a víziturizmus részeként olyan tevékenység, melynek során a résztvevők kézi erővel hajtott vízi járművel haladnak, táborhelyről táborhelyre vagy egy állandó táborhelyre visszatérve minden nap. Egyben ez a leginkább komplex vízi turisztikai forma, mivel vízben, vízparton egyaránt zajlik. A tartalmi elemekre fókuszáló meghatározásból látható, hogy a vízitúrázás az aktív turizmus fogalmkörébe tartozó turisztikai termék (Michalkó 2002), mely részben a résztvevők motivációjától, de leginkább a célterületek jellegétől függően kimerítheti a kalandturizmus fogalmát is.

A kisméretű járművek, jellegükből és a természeti veszélyforrásokból adódóan nagy körültekintést igényelnek. Kis stabilitásuk révén korlátozott azoknak a vizeknek a köre, amelyeken biztonságosan használhatók. Így nagyobb nyílt vízfelületeken (tavakon, tengereken) az erős hullámozgás miatt fennáll a borulás veszélye, ami kényelmetlenné teszi a hajózást. Így a vízitúrázás célterületei a folyók és nagyobb patakok, illetve csatornák.

Ujvári (2009) szerint a vízi turizmus (és így a vízitúrázás is) tipizálható a vízfelület fajtája, a motiváció és az igénybe vett eszközök alapján. Az igénybe vett közeg jellemzői azonban elég sokszínűek lehetnek. A víziturizmus, ezen belül is a vízitúrázás helyszínei a folyók és azok partvidéke. A települések a földrajzi tájegység adottságai alapján eltérő távolságra helyezkednek el a folyók közvetlen partvidékétől. Míg a Tisza mentén ez a távolság nagyobb, a Rába vidékén kisebb (1. ábra). Azokon a tájegységeken, ahol a távolság számottevő, a települések ott is érintettek a közigazgatási határaikon belül végrehajtható fejlesztési lehetőségekben, ehhez elsődlegesen fel kell ismerniük a turizmusban rejlő lehetőségeket, majd meg kell teremteni az infrastrukturális feltételeket (Dávid–Bujdosó–Patkós 2003). Emellett megfelelő adottságokkal is kell rendelkezniük, hogy érdemes legyen végrehajtani a konkrét fejlesztéseket.

² Gondoljunk a hazai hegyvidékeinkre, melyek igen népszerűek a gyalogtúrázók körében, azonban ott bármiféle turisztikai szolgáltatás igénybe vételére leginkább csak a peremterületeken van lehetőség, és ezek a szolgáltatások is legfeljebb kisebb vendéglátóegységekre terjednek ki.

A mozgalmi jelleg és üzleti alapú működés kettőssége ma is fennáll. Míg a természetjáró szervezetek a szabadidősport oldaláról közelítik meg a vízitúrázást (a Magyar Természetbarát Szövetség alapszabálya szerint feladatuk, hogy elősegítsék a szabadidő kellemes, hasznos eltöltését, sportjellegű testedzésre alkalmas programokkal), az aktív turizmus (mint ahogy más turisztikai termékek is) ennél szélesebb célokat fogalmaz meg (Dávid 2002), kezdve a turisztikai szempontoktól (a turista minden felmerülő igényének kielégítése) a közgazdasági szempontokon át a térségfejlesztési célokig. Így miközben ugyanazon tevékenységet magába foglaló fogalomról van szó, annak tartalma jelentősen eltérő motivációkat és tevékenységeket takar.

1. ábra:

A folyó menti települések távolsága a Rába hazai szakaszán (szerk.: Donka A.)

A túraszervezők alapvető célja a bevételek növelése. Azonban mivel ők is a túramozgalomból nőttek ki (egyes esetekben a spontán privatizáció is jelen volt az egykori közösségi sporteszközök vállalkozói tulajdonba kerülésénél, ami sokáig behozhatatlan versenyelőnyt jelentett ezeknek a szervezeteknek, függetlenül attól, hogy vállalkozói vagy alapítványi formában működtek), a szakmai háttér a legtöbb esetben mind a mai napig a túrák szervezésére és lebonyolítására terjed ki, turisztikai szakemberek részvétele nélkül. Ennél fogva nem céljuk a komplex programok összeállítása, ők csupán egy alacsony költségű üdülési formát kínálnak. Az utazási irodákra vonatkozó jogszabályok létrejöttével még arra is figyelmet kellett fordítaniuk, hogy ne kínáljanak kettőnél több szolgáltatást, amivel ezek a jogszabályok az utazásszervezők körébe sorolták volna őket³, annak minden kötelezettségével. Így kizárólag a sporttevékenység szerepelt a kínálatban, minden más szolgáltatás hiányzott, az ezek mögött rejlő szükségleteket (szállás, étkezés, az evezésen kívüli programok) egyénileg vagy spontán szervezésben elégíthették ki a résztvevők, melyben helyismerete révén természetesen a szervező képviselője, a vízitúra-vezető nyújtott – esetlegesen – segítséget. Így nem volt esély komplex turisztikai termékcsomagok kialakulására, és a helyben realizálódott kiadások is az árnyékgazdaságot gyarapították.

Idővel a túraszervező vállalkozók köre is elkezdett kettéválni, részben a piaci változások hatására. A vízitúrára résztvevők éveken belül rájöttek, hogy a kapott szolgáltatás nem feltétlenül ér annyit, amiért ők többletköltségeket vállaljanak. Kis tapasztalattal egyéni szervezésben is össze lehet állítani egy vízitúrát, amelyhez így csak sporteszközök bérlésére van szükség⁴. A

³ Jellemző azonban a szervezők szakmai kiválóságára, hogy ez az információ véletlenszerűen, a szervezők közötti személyes kapcsolatok révén terjedt.

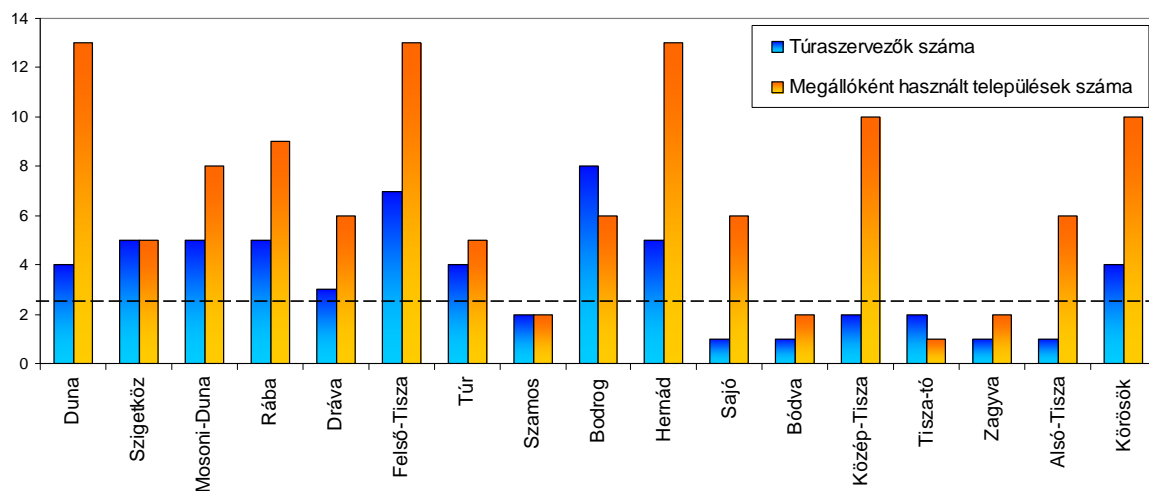
⁴ A folyamat hasonlóan ment és megy végbe, mint ami a klasszikus utazási irodák kínálatával tapasztalható. Azonban a vízitúrázás esetén nem az internet nyújtotta lehetőségek révén történt meg mindez, hanem annál már jóval korábban.

vállalkozások egy része tehát e kényszer hatására – turisztikai szakmai ismeret hiányában – a kisebb ellenállás irányába mozdult el, és módosítva szolgáltatási struktúráját, kizárólagosan a túrahajók, evezők és mentőmellények bérbeadásával kezdett foglalkozni. A túraszervezők másik csoportja az előre menekülést választotta: felvállalta, hogy utazásszervezővé váljon, ennek minden kötelezettségével, és ma már nem csak a vízitúrát, hanem számos kiegészítő szolgáltatást is kínálnak: saját tulajdonú szálláshelyekkel (többnyire kempingekkel) rendelkeznek, szervezett keretek között kínálják az étkezést, és kiegészítő programokat is szerveznek. A jelen kutatás keretében vizsgált 12 vállalkozás közül azonban a vizsgálat időpontjában csak kettő működött utazási irodaként.

Méreténél és egyéb természetföldrajzi jellemzőinél fogva 39 folyó lehet alkalmas vízitúrázásra (Donka 2012). Ezeknek a folyóknak a szélessége, sebessége, látványértéke, vízjárása, futásfejlettsége és a partvidékek növényzettel való borítottsága igen eltérő (Bokody 1985). A vízitúra-szervezéssel foglalkozó szolgáltatók által kínált desztinációk (települések) fekvése elsődleges meghatározója a potenciális turisztikai, különösen a vízi turisztikai fejlesztéseknek. Így a vízrajzi adottságokat követően a településföldrajzi tényezők vizsgálatára került sor.

A CÉLTERÜLETEK VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYE

Tizenkettő jelentős méretű vízitúra-szervező vállalkozás (melyek saját becslések szerint lefedik a hazai vízitúra-piac legalább 85-90%-át) adatait megvizsgálva megállapítható, hogy a vízitúrázás egyre népszerűbbé válásával a kezdetben szinte kizárólagos célterületek (Felső-Tisza, Bodrog, Rába) kibővültek. A szolgáltatók együttes kínálata 17 folyóra (folyószakaszra) terjed ki. Míg a nagyobb vállalkozások, kínálatuk bővítésével megjelentek a korábban kevésbé ismert és használt, kisebb vizeken (Sajó, Szamos, Bódva), addig más vállalkozások ettől eltérő stratégiát követnek, és megmaradtak a nagyobb forgalmat és stabil vendégkört jelentő ismertebb, népszerű vizeknél (a kezdeti célterületek mellett: Mosoni-Duna, Túr, Hernád, Körösök)(2. ábra).

2. ábra:

A hazai folyóvizek népszerűsége (a túraszervezők adatai alapján szerk. DONKA A.)

A vizsgált túraszervezők kevesebb, mint 20%-a szervez túrákat a következő folyókra: Szamos, Sajó, Bódva, Közép-Tisza, Tisza-tó, Zagyva, Alsó-Tisza. Így a kutatás következő részében, az alapvető turisztikai infrastruktúra vizsgálatát csak azon folyók mentén végeztem el, amely folyókat a fentiek szerint viszonylag nagy forgalmúaknak lehet tekinteni.

A turizmusfejlesztés az utóbbi két évtizedben a települések úgy tekintik, mint olyan mindenható eszközt, amely minden körülmények között kiutat jelent a hátrányos gazdasági helyzetből. Ehhez azonban számos feltételnek kell teljesülnie.

Korábbi vizsgálatokban számszerűen került meghatározásra, mit tekint a tanulmány készítője vízparti településnek. Ujvári (2009) a víziturizmus szempontjából azokat a településeket nevezi vízpartinak, ahol a települések belterületi része 5-10 km-es távolságon belül van a parttól. Jelen tanulmányban a települések közigazgatási területét vizsgáljuk, tekintve, hogy ezen a területen az adott település döntési hatáskörébe tartozik a különböző turisztikai termékek fejlesztésének megalapozása.

A turisztikai infrastruktúra rendelkezésre állása minden turisztikai termék kialakításnak alapvető feltétele (Gyuricza 1998, Lengyel 2004). A vízitúrázás a mozgalmi jellegből, a természetjárásból, mint sporttevékenységből alakult át turisztikai tevékenységgé. A turisztikai célú tevékenység létrejöttét nem kísérte párhuzamosan az infrastrukturális feltételek kialakulása: mind a mai napig jellemző, hogy igen kevés vízparti településen működik kemping, illetve más turisztikai szolgáltatás. A turisztikai adottságok közül csak a part menti szálláshelyek vizsgálatának eredményeit mutatjuk be, ugyanis ennek a szolgáltatásnak a hiánya veszélyezteti a legnagyobb mértékben egyrészt a természeti környezetet, másrészt a valódi turisztikai terméké válást, harmadrészt az eredményes térségi turizmusfejlesztést.

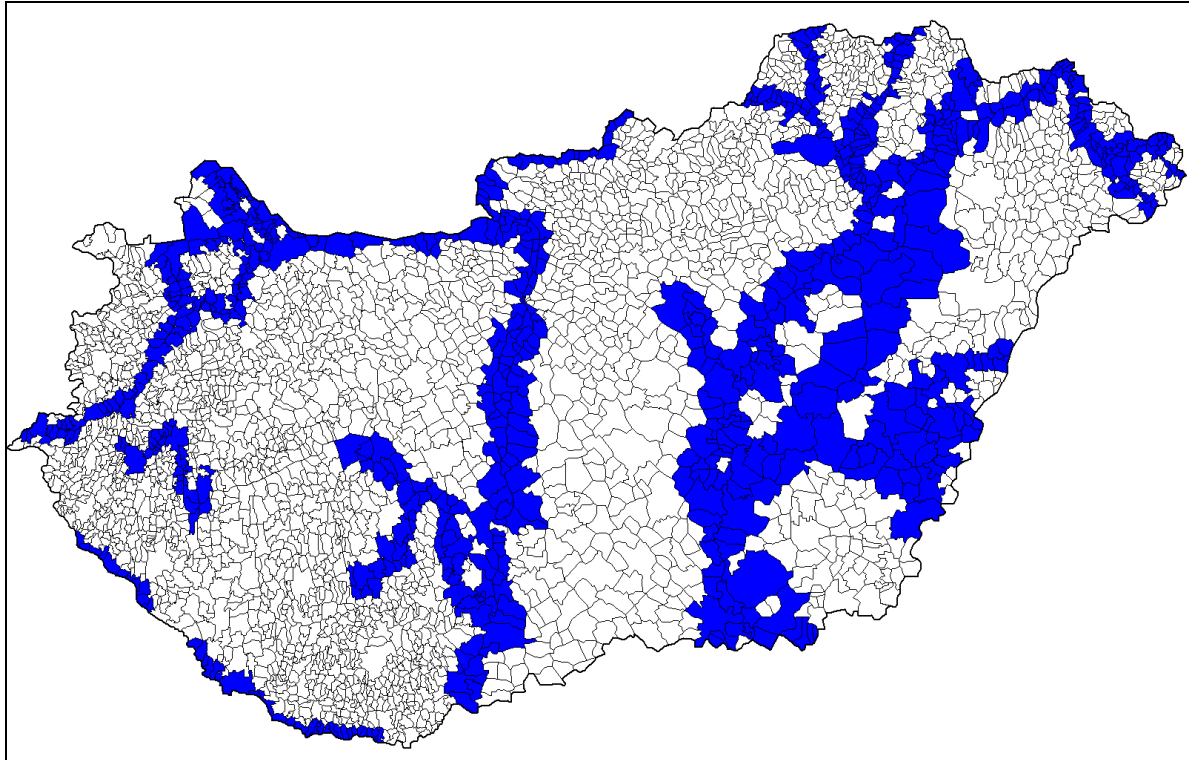
A vízitúrázás sokáig úgy élt az emberek tudatában, mint egy alacsony költségű üdülési forma, ahol az ár-érték arány miatt azt is elfogadják a résztvevők, hogy szinte semmilyen szolgáltatást nem kapnak. Ennek a szemléletnek a bizonyítéka az is, hogy amikor egyes településeken vízparti szálláshelyeket (kempingeket) alakítottak ki, kisebb ellenállás és értetlenség fogadta a túrázók részéről azt a szabályt, hogy a kemping környezetében tiltott a vadkempingezés. Ma már, ha lassan is, de terjedőben van az igény, hogy a túraszervezők minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínáljanak a résztvevők számára. Azonban a piac mérete, és az erős szezonáltság miatt a szálláshelyek kialakítása még igen kezdetleges folyóink mentén.

A FOLYÓPARTI TELEPÜLÉSEK ELHELYEZKEDÉSE

Az ország településeinek 12,5%-át teszi ki azoknak a településeknek a száma, amelyek közigazgatási területe folyópartot érint (3. ábra). A hazai folyó-menti települések döntő része társadalmi-gazdasági szempontból országos viszonylatban hátrányos helyzetűnek tekinthető (Tóth–Dávid–Bujdosó 2010). A 18 folyószakaszon a folyóval közvetlen kapcsolatban lévő települések differenciált vizsgálatával arra kerestünk választ, melyek a víziturisztikai szempontból leginkább fejlesztésre érdemes területek.

A települések átlagos sűrűsége a Szamos mentén a legmagasabb (2,2 km-enként), ezt a Hernád (3,2 km), a Felső-Tisza és a Szentendrei-Duna (3,6 km) valamint a Rába követi (3,8 km). A Túr partján ugyan a legritkábbak a települések, de a folyó magas futásfejltsége miatt ez az érték nem tükrözi a valós elérhetőségeket. Az ezt követő folyók mentén azonban valóban ritkák a part menti települések (Körösök: 6,8 km, Maros: 6,3 km, Mosoni-Duna: 5,9 km, Alsó-Tisza: 5,4 km). Látható, hogy míg a ritkább településsűrűség egyértelműen az alföldi folyószakaszokra jellemző, a nagyobb sűrűség független a településhálózat jellemzőitől.

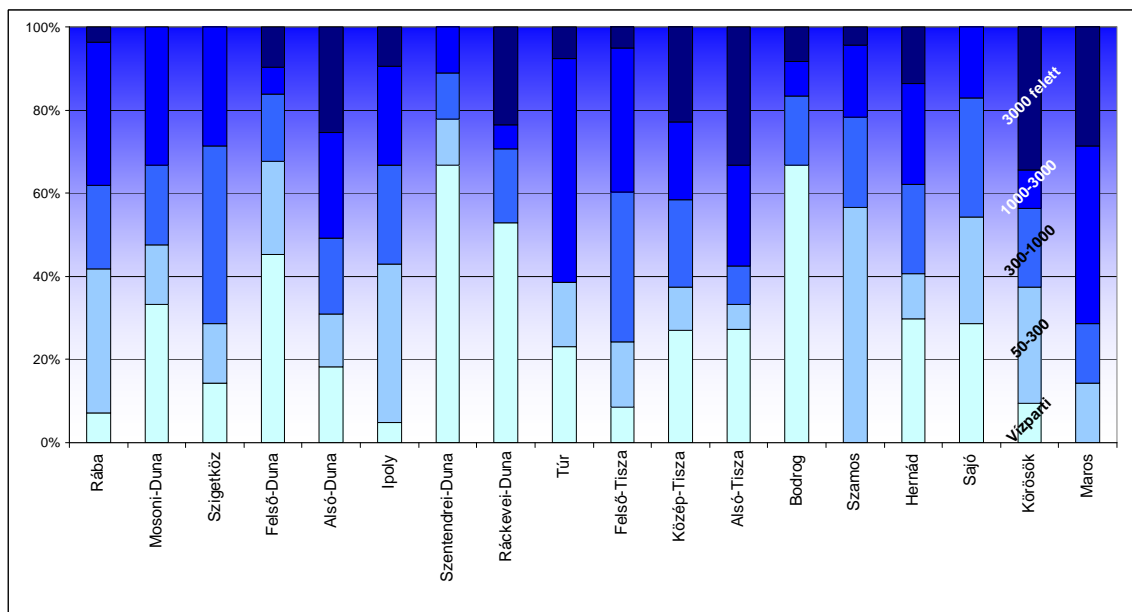
A folyóparttól való távolság mérésekor a folyó és a település belterületének a hozzá legközelebb eső lakóházait vettük figyelembe. Az így kapott értékek elsősorban természetföldrajzilag determináltak. A középszakas-jellegű folyószakaszokon, ahol gátak védik a meanderező folyók árvizeitől az alacsony térszínen fekvő településeket, azok nagyobb távolságra helyezkednek el (Alsó-Tisza: 2039, Közép-Tisza: 1848, Felső-Tisza: 1114, Maros: 2530, Körösök: 2506 méter), mint a teraszokkal szegélyezett vagy a hegyvidékek előterében haladó folyóvölgyekben. Utóbbiak esetében jóval gyakoribb a közvetlen vízparti fekvés (Szentendrei-Duna: 294, Bodrog: 567, Sajó: 527 méter).

3. ábra:

A víziturizmus által érintett hazai folyók part menti települései (szerk.: Donka A.)

A Felső-Dunán a települések 78%-a 300 méternél közelebb van a folyóhoz, míg a 3 km-nél is távolabbi települések túlsúlya az Alföldön jellemző, az Alsó-Duna, a Közép-Tisza, az Alsó-Tisza, valamint a Körösök mentén (4. ábra). A távolsággal arányos azoknak a településeknek a száma is, amelyek belterületéről nem vezet út a partra.

4. ábra:

A vízparti települések folyótól való távolságának megoszlása (méterben)(szerk. Donka A.)

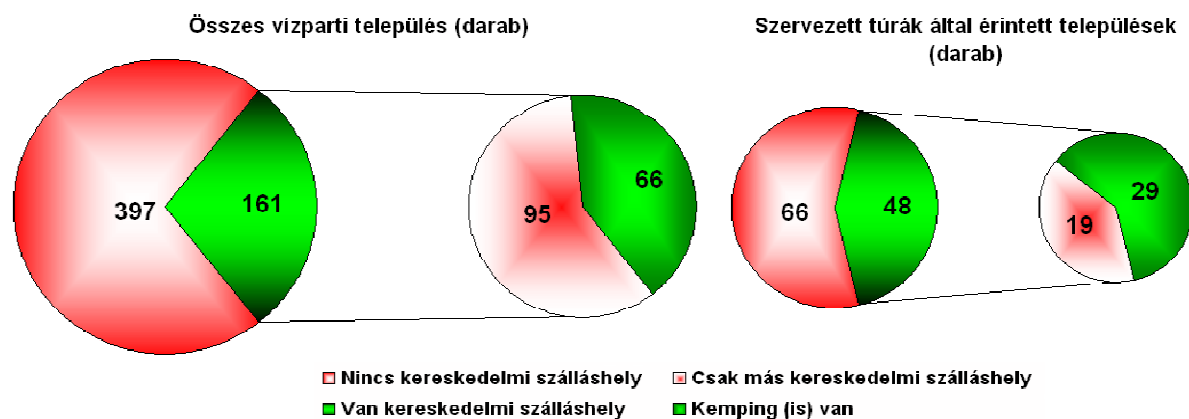
A turisztikai szolgáltatások közül két tényezőt vizsgáltuk. A túraszervezők által táborozásra használt települések távolságának mérése nem igazolta azt a feltevést, hogy a

vízitúrák a parthoz legközelebb eső településeken állnak meg. A folyók közül csak kilenc esetében vannak lényegesen közelebb a túramegállók a parthoz.

A vízitúrázó táborozóhelyek a legnagyobb számban a Szigetközben találhatók (6 km-enként), de igen gyakoriak a Bodrog (10,4 km) és a Hernád mentén is (11,8 km).

A SZÁLLÁSHELYEK HIÁNYA

Maga a folyókhoz közeli fekvés nem elégséges feltétele a turizmusfejlesztésnek. Az általam vizsgált 18 folyó vagy folyószakasz partjait 558 település közigazgatási határa érinti, azonban ezek közül csupán 163 településen működik kereskedelmi szálláshely, a települések 72%-án hiányzik (KSH 2010), kemping pedig csak kevesebb, mint 12%-án található. A vízparti települések közül 114 település tartozik azok közé, ahol a vízitúra-szervezők túrái éjszakai táborozás céljából megállnak. Ezen települések többségének a vízparti fogadóterülete korábbi vízitúrázó-hagyományok révén jött létre, így a működő kempingek is főleg itt találhatók, bár a KSH adatai alapján 114 településből csupán 29 településen működik kemping (5. ábra).

5. ábra:

*A kereskedelmi szálláshelyekkel rendelkező települések aránya
(KSH 2010. adatai alapján szerk. Donka A.)*

Összességében a következő primer tényezők akadályozhatják a vízitúrázás megjelenését egy-egy településen:

1. A település belterülete nagy távolságra helyezkedik el a parttól

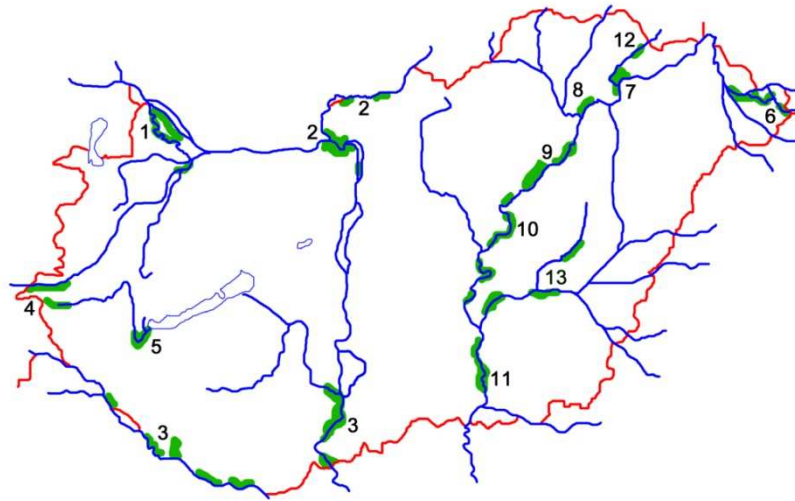
Az abszolút mértékben értendő távolság megnehezíti, hogy a településen rendelkezésre álló alapvető infrastruktúrát a part mentén is hasznosítsák. Ilyen települések találhatóak a Sárközben (ahol a természetföldrajzi adottságok is megnehezítik a kapcsolatot a part felé): mind Ócsény, mind pedig Decs 12-12 km-re fekszik a Duna partjától. Egyes településeken ezzel szemben a nagy távolság ellenére is kialakultak üdülési célú vízparti területek, köszönhetően a kedvező vízrajzi adottságoknak. Bár Tass 4,2, Sükösd 6, Érsekcsanád 4,7 km-re, míg Tiszanána 5 km-re fekszik a folyóparttól, a vízparti telepek elég jelentős vonzerők a vízitúrázás számára is.

A relatív távolság azt jelenti, hogy egyes esetekben viszonylag kis távolságra fekszik ugyanegy település a folyó partjától, azonban a közelében egy vagy több szomszédos település nála kedvezőbb adottságokkal rendelkezik, így azzal nehezen veheti fel a versenyt.

2. A folyó partjai nem kedveznek a vízparti turizmusnak

Bizonyos folyószakaszokon a magaspart lehetetlenné teszi a kikötést, illetve számos helyen a süppedékes, iszapos partok kedvetlenítik el a túrázókat a táborozástól. Emellett a védett területek is korlátozó tényezőként hatnak: a szigorúan szabályozott látogatási renddel rendelkező nemzeti parkok fokozottan védett területei szintén érinthetetlenek a turisztikai fejlesztések számára (6. ábra). Erre a leggyakrabban emlegetett példa a Dráva vidéke, ahol a Duna-Dráva Nemzeti Park

Igazgatósága szabályozza és adja ki az egyedi engedélyeket a vízitúrázók számára. Így a Dráva települései nem is képezték jelen vizsgálatok tárgyát. A fizikai akadályok közé tartozik még a partok növényzettel való borítottsága is, bár védelem nélkül ez csak átmeneti akadályt jelent a fejlesztések során.

1. Szigetközi TVK
2. Duna-Ípoly NP
3. Duna-Dráva NP
4. Órségi NP
5. Balatonfelvidéki NP
6. Szatmár-beregi TVK
7. Tokaj-bodrogzugi TVK
8. Taktaközi TVK
9. Hortobágyi NP
10. Közép-Tiszavidéki TVK
11. Mártélyi TVK
12. Longi-erdő TVK
13. Körös-Maros NP

6. ábra:

A hazai folyók és a védett területek kapcsolata (kartográfia: DONKA A.).⁵
(NP – nemzeti park, TVK – tájvédelmi körzet)

3. Az előzőekhez szorosan kapcsolódó akadályozó tényező, ha nem vezet út a település belterületéről a partra, elsődleges bizonyítékként annak, hogy a településnek nincs kapcsolata folyópartjával.

4. Az előzőeknél jóval összetettebb probléma, ha az adott település nem rendelkezik más vonzerővel. Ez esetben nincs ugyan akadálya a vízparti infrastruktúra fejlesztésének, azonban tartósan magasabb vendégforgalomra nem lehet számítani, ha a folyóparton kívül más vonzerő nem készíti maradásra a látogatókat.

A kedvező adottságok értelemszerűen az akadályozó tényezők ellentétéként értelmezhetőek. A leginkább előnyös jellemzők egy település számára a következők:

1. A legjelentősebb helyzeti előny az, ha a település partja már jelenleg is a vízitúrázók megálló- és táborozóhelye. Ez esetben, még ha nincs is kiépítve komolyabb infrastruktúra, a partszakasz, mint megállóhely ismertsége önmagát generáló vonzerőként jelentkezik. Ide sorolhatók a Nemzetközi Tisza-túra hagyományos táborozóhelyei (például Tiszamogyorós, Gávavencsellő), vagy a Rába mentén Csörötnek, Rábagyarmat és Csákánydoroszló.

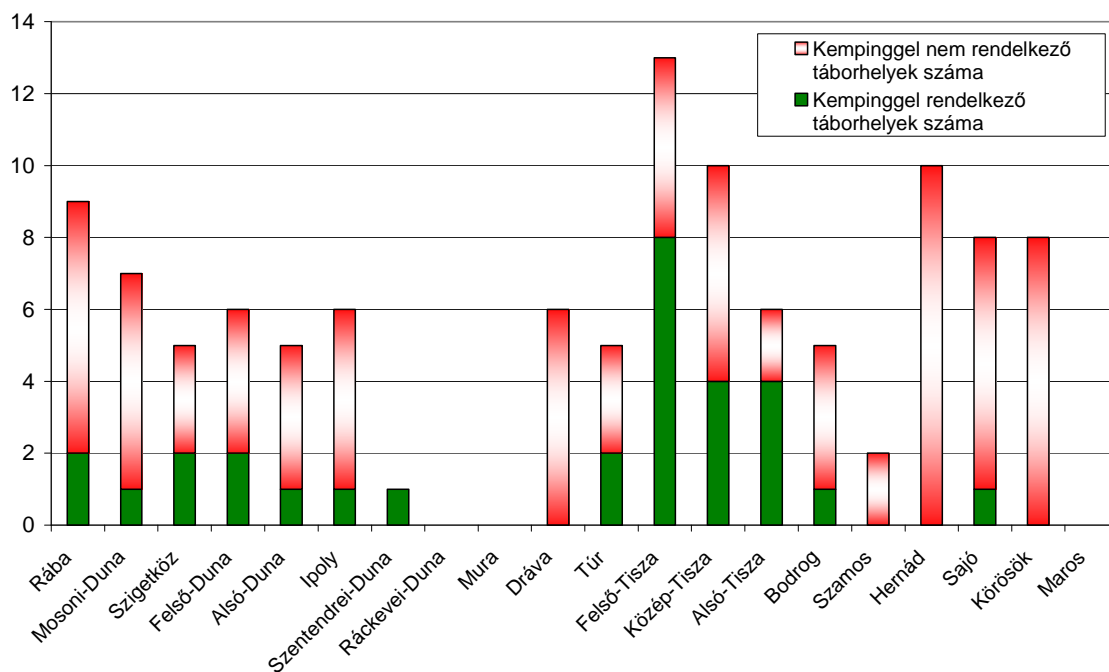
2. Azokon a partszakaszokon, ahol jelenleg is rendelkezésre áll vízparti turisztikai infrastruktúra, szintén hamarabb kialakulhat jelentősebb víziturizmus. Ez az infrastruktúra gyakran csupán egy-egy szolgáltatást (például vendéglőt) jelent (például Tiszatelek), amely köré később, felismerve a víziturizmusban rejlő lehetőségeket, először strandot, illetve kempinget alakítanak ki. Azok a települések, amelyek partján övzátányok jöttek létre (elsősorban a Felső-Tisza-vidéken), mind a túrahajók kikötése szempontjából, mind pedig a vízparti üdülturizmus szempontjából kedvezőek a látogatók számára (például Tiszabecs, Szatmárcseke, Tivadar, Vásárosnamény).

3. Nem minden esetben rendelkezik egy település a víziturizmus számára a legkedvezőbb adottságokkal. Amennyiben azonban a településen vagy közvetlen környezetében ismert

⁵ A térkép azokat a folyókat, illetve folyószakaszokat is jelzi, amelyeket a vízitúrázás valós vagy potenciális helyszíneiként (3. ábra) nem vettünk figyelembe. Ezek: a Marcal, továbbá a Zala, a Kapos és a Zagyva felső folyása, valamint a Vajas-foki Duna és a Kraszna.

vonzerők találhatók, minden infrastrukturális hiányosság ellenére, a vonzerők hatására is kialakulhat túra-megállóhely, illetve vízparti turisztikai szolgáltatások (ilyen település Szabolcs, ahol bár magaspart található, a kultúrtörténeti emlékek megállásra készítik a túrázókat – bár ennek előnyeit a település mind a mai napig nem használja ki).

4. Végül meg kell említeni az összetettebb természeti tényezőket. Különleges, önmagukban is elégséges vonzerőként jelennek meg a vízi turizmusban azok a folyószakaszok, illetve települések, amelyek környezetét alacsony vízsebesség, illetve változatos mellékágrendszer és ennél fogva gazdag élővilág jellemzi (például a Bodrogzug, a Szigetköz vagy Gemenc). Ezekben a szakaszokon nem csak a vándortábor-jellegű túrák valósíthatók meg, a csillagtúrák szervezésével hatékonyan növelhető a tartózkodási idő is.

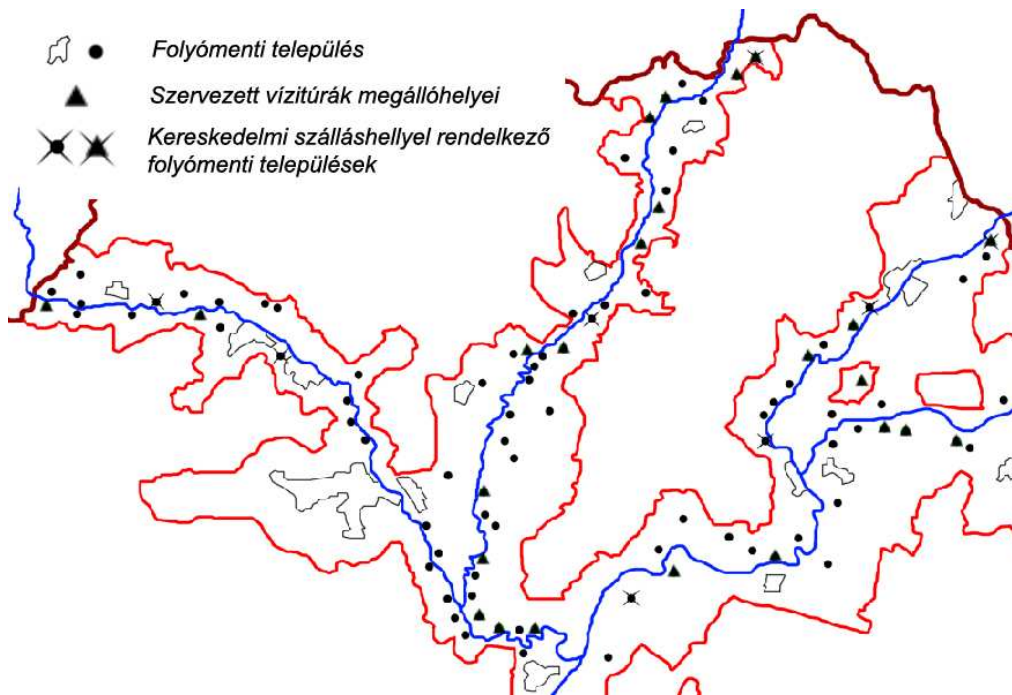
7. ábra:

A vízitúra-szervezők által szervezett vízitúrák táborhelyein elérhető kempingek aránya (Vízitúra-szervezők és KSH 2010. adatai alapján szerk. DONKA A.)

Szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy az adatgyűjtés és -feldolgozás pontatlanságai miatt a Központi Statisztikai Hivatal adatai nem teljesen megbízhatók. Egyes települések kereskedelmi szálláshelyei nem szerepelnek a statisztikákban, köztük olyanok sem, amelyek a vízitúrázás szempontjából jelentősek. Az észak-magyarország vízparti kereskedelmi szálláshelyek és a vízitúrázás közötti összefüggéseket mutatja be a 8. ábra. Részben a számbavétel módszere, részben pedig a feketegazdaság jelenléte lehet az oka az eltéréseknek (Petykó 2010). A fenti felsorolás az előbbi feltételezést látszik igazolni (hiszen ezek a szálláshelyek markánsan jelen vannak a turizmusban, és követhető marketing-tevékenységet is végeznek). Kutatásaink során arra az eredményre jutottunk, hogy ennél jóval nagyobb szerepe van a bejelentés nélkül működő szálláshelyeknek, melynek történeti oka az, hogy egy korábbi rendelet szerint ott, ahol nincs kemping, a vízitúrázóknak számára a folyópartok 50 méteres sávjában engedélyezett a táborozás⁶.

⁶ A Minisztertanács Tanácsi Hivatala által kiadott 6001/1986. TK. 12. anyaga szerint: "Vízitúrázóknak a túra (vízfolyás) útvonalán érintett helység területén a vízparti táborozásra kijelölt helyen, ennek hiányában a vízfolyásnak a helységek belterületi határain kívüli részein - a parttól mintegy 50 méteren belül - táborozhatnak. Tavakon, állóvizeken történő vízitúrázásnál csak az erre kijelölt helyen lehet táborozni. A vízitúrázó táborozók kötelessége a környezet és a tisztaság megóvása."

A kevés vízparti szálláshely miatt egyelőre kevés az esély arra is, hogy ezek az értékes természeti adottságaink értékükhöz mérten, egyúttal fenntartható módon bekapcsolódjanak a turisztikai forgalomba.

8. ábra:

Észak-Magyarország vízparti települései (kartográfia: DONKA A.)

ÖSSZEFOGLALÁS

A vízitúrázás sokáig kizárólag rekreációs célú sporttevékenység volt, majd néhány évtizedre a természetjáró mozgalom sajátította ki. A rendszerváltozást követően megjelentek a vállalkozások is, amelyek azonban csupán egy szabadidős szolgáltatásként kezelik ezt a természetközeli tevékenységet: a vízitúrázás turizmusba történő integrálása mind a mai napig nem történt meg. A bemutatott kutatás rávilágított arra, hogy jelentős potenciál van ebben a tevékenységben, mint a víziturizmus egyik lehetséges turisztikai termékében és az eddigi példák azt mutatják, hogy a vízitúrázás multiplikátor hatása sem elhanyagolható az elmaradott, hátrányos helyzetű térségek számára.

A vízitúrázás legfőbb problémái a következőkben foglalhatók össze. A szolgáltatók bővülésével a vízitúrázás tömeges méreteket öltött, miközben szabályozatlanul, spontán módon fejlődött. A szervezők nem álltak kapcsolatban a helyi lakossággal, amely így nem részesülhetett a bevételekből⁷, illetve más helyi turisztikai attrakciók nem kerültek a látogatott célterületek közé. A tömegesség a koncentráltan kialakult, többnyire gazdátlan táborhelyeken igen nagy környezetterheléssel járt. Szintén jelentős probléma, hogy a vízitúrázás vendégforgalma mind a mai napig nem mérhető, így minden további fejlesztést – a hiteles adatokkal való alátámasztottság hiányában – nehéz indokolni és véghezvinni. A legsürgetőbb feladatok közé tartozik a minőségi és komplex szolgáltatások kialakítása, valamint a szakember-képzés (nem a túravezetők, hanem a speciálisan vízitúrázásra képzett turisztikai szakemberek képzése), és mind a szálláshelyek, mind pedig a túraszervezőkre vonatkozó szabályozások pontosítása és betartatása.

⁷ Illetve csak kis mértékben, egyrészt az élelmiszer-vásárlások révén, másrészt pedig egyes településeken a helyi prominencia spontán privatizációja révén, amelynek keretében a túrák fogadására alkalmas folyópartok (övezatok és környékük) kerültek magántulajdonba, ahol szolgáltatások nélküli, de szállásdíjat kérő szálláshelyeket (táborozóhelyeket) jelöltek ki.

IRODALOM

- AUBERT A. 1999.: Az ökoturisztikai területfejlesztés szükségessége és modellje Magyarországon. In: TÓTH J.–WILHELM Z. (szerk.): Változó környezetünk. JPTE, Pécs, pp. 74-81.
- BÁNHIDI M. 1999.: A természeti környezet szerepe a sportéletben. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Természetföldrajz Tanszékéről. 12. szám. Pécs, 14 p.
- BÁNHIDI M. 2011a: A környezet szerepe a sportturizmusban. In: BÁNHIDI M.–LEBER, R.: Sport – Turizmus – Környezet magyar–osztrák kontextusban. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr. pp. 16-26.
- BÁNHIDI M. 2011b: Sportföldrajz. Dialóg Campus, Budapest. 223 p.
- BERÉNYI I. 1986.: A települések természeti környezetének értékelése az idegenforgalom szempontjából. In: Idegenforgalmi közlemények 3. Budapest, pp. 3-9.
- BOKODY J. 1985: Magyarország vízútja útvonalai. Kilométer-mutató. Sport Kiadó, Budapest. 260 p.
- BOKOR J. 2002.: Sportturizmus és területfejlesztés. In: Aubert A. (szerk.): Kutatás a turizmusban. A turizmus aktuális kérdései Magyarországon. Országos Turisztikai Konferencia, Pécsi Tudományegyetem, Pécs. pp. 84-96.
- BOKOR J. 2005.: A sportturizmus szerepe a rekreációban. MÓNUS A. (szerk.): IV. Országos Sporttudományi Kongresszus II. kötet. MSTT Budapest.
- BUJDOSÓ Z. 2002.: A vízútjak típusai Magyarországon. In: DÁVID L. (szerk.): Aktív turizmus. Debrecen, pp. 84-95.
- CSATÁRI B. (szerk.) 2001.: A Tisza-vidék problémái és fejlesztési lehetőségei. A Tisza-vidék kutatás-fejlesztési program összefoglalója. Kecskemét.
- DÁVID L. (szerk.) 2002.: Aktív turizmus. Debreceni Egyetem, Lifelong Learning Központ, Debrecen. 137 p.
- DÁVID L.–BUJDOSÓ Z.–PATKÓS CS. 2003.: A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben. In: SÜLF-ZAKAR I. (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai. Egyetemi tankönyv. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, pp. 431–451.
- DONKA A. 2010: Magyarország turizmusföldrajza. KIT Kft., Budapest, 424 p.
- DONKA A. 2011: Research of the touristic potential at the borderland of the EU – Supply and demand in the Upper-Tisza Region. In: Pangea 11. sz. Environmental Department "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, Gyulafehérvár. pp. 15-23. (ISSN 1841-1517)
- DONKA A. 2012.: A vízútjárás gazdasági hatásai a folyó menti településeken. In: Kitekintés – Perspective XVI. évf. 18. sz., Szent István Egyetem Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar, Békéscsaba, pp. 253-258. (ISSN 1454-9921)
- DONKA A. 2012.: A vízútjárás célterületeinek természeti szempontú értékelése. Közlemények a PTE TTK FI Természetföldrajzi Tanszékéről. Pécs. 31 p.
- DÖVÉNYI Z. 2005.: Az árvizek település- és településhálózat formáló hatása a Felső-Tisza-vidéken. In: Földrajzi Értesítő LIV. évf. 1-2. füzet, pp. 85-109.
- GYURICZA L. 1998a: Természeti és társadalmi adottságok idegenforgalmi szempontú értékelése és komplex turisztikai kiskörzetek kialakítása Nyugat-Zala példáján. In: Földrajzi Értesítő 47. évf. 2. sz. pp. 173-187.
- GYURICZA L. 1998b: Az idegenforgalom jellemzői a Duna–Dráva Nemzeti Park Duna menti szakaszán és közvetlen térségében. Duna–Dráva Nemzeti Park kezelési terve. Pécs.
- GYURICZA L. 2001.: Az ökoturizmus lehetőségei Gemencen. In: KOVÁCS J.–LÓCZY D. (szerk.): A vizek és az ember. Pécs, pp. 127-143.
- GYURICZA L. 2008.: Kísérlet a turizmus természeti adottságainak kvantitatív értékelésére. SZABÓ V. et al. (szerk.): IV. Magyar Földrajzi Konferencia. Debrecen, pp. 468-473.
- GYURICZA L. 2009a: A természeti adottságok meghatározó szerepe a turizmusban. In: AUBERT A.–BERKI M. (szerk.): Örökség és turizmus. PTE-TTK FI, Pécs, 2009. pp. 87-95.
- GYURICZA L. 2009b: Ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek – az idegenforgalmi világtrendek tükrében – a szlovén–magyar határ két oldalán. V. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia. 2009. március 26-29., Kolozsvár, Sapientia Erdélyi Tudományegyetem Természettudományi és Művészeti Kar, Környezettudományi Tanszék Kolozsvár, pp. 123-129.
- HALASSY E. 2007.: A magyar lakosság és a vízi, a vízparti, valamint a gyógy- és wellness-turizmus kapcsolata. Turizmus Bulletin 11. évf. 4. sz. pp. 2-12.
- HANUSZ Á.–B. PRISTYÁK E. 2007.: A turizmus szerepe egy vidéki térség szerkezet- és funkcióváltásában. In: Földrajzi Közlemények LV. évf. 3. sz. pp. 203-216.
- HORVÁTH E. 1998.: A turizmus gazdasági hatásai. In: Turizmus Bulletin II. évf. 1. sz.
- HORVÁTH G.–KISS G. 2002.: Kísérletek táji értékek meghatározására. In: FÜLEKY GY. (szerk.): A táj változásai a Kárpát-medencében. Az épített környezet változása. Gödöllő, pp. 189-197.
- HUSZ A. 2007.: Egy szigetközi település idegenforgalmi jelene és jövője, Lipót. In: CSAPÓ T.–KOC SIS ZS. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 244-254.
- HUTIRAY J.–VÁRKONYI ZS. 1995.: Szabadidő, turizmus, rekreáció. In: Kereskedelmi Szemle 36. évf. 11. sz. pp. 25-30.

- KIEMSTEDT, H. 1967.: Zur Bewertung der Landschaft für die Erholung. Beiträge zur Landespflege. Sonderheft 1. Stuttgart.
- KOVÁCS T. A. 2007.: A rekreáció főbb irányzatai. Civilizációs kihívások, rekreációs válaszok. In: Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 2. sz. pp. 3-12.
- KÖNYVES E. 2011.: Élmény-csomagok piramisa - avagy termékfejlesztés a TDM-ben. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza. In: HANUSZ Á. (szerk.) 2011.: A helyi TDM szervezetek szerepe a desztináció turisztikai kínálatának fejlesztésében. A Nyíregyházán 2011. május 27-28-án megtartott konferencia előadásai. pp. 95-102.
- KSH 2010. www.ksh.hu (letöltés: 2012. augusztus)
- LASZTOVICZA D. 2012.: Magyarország turizmusának változása az elmúlt 25 évben, különös tekintettel a sportturizmusra. In: Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 2. sz. „Sporttudomány az egészség és a teljesítmény szolgálatában”. A IX. Országos Sporttudományi Kongresszus előadás-kivonatai. pp. 48-49.
- LENGYEL M. 2004.: A turizmus általános elmélete. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája–Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 525 p.
- MEZŐSI G. 1991.: Kísérletek a táj esztétikai értékének meghatározására. In: Földrajzi Értesítő XXXVIII. évf. 3-4. sz. pp. 251-264.
- MICHALKÓ G. 2002a: Az aktív turizmus alapjai. In: BÁNHIDI M. (szerk.): A vízi és vizek menti turizmus alapjai. BGF, Budapest, pp. 20-27.
- MICHALKÓ G. 2002b: Az idegenforgalmi régiók gazdaságélénkítő szerepének problematikája. In: Földrajzi Értesítő 2002. LI. évf. 1-2. füzet, pp. 151-165.
- MICHALKÓ G. 2002c: Az aktív turizmus elméleti megközelítése. DÁVID L. (szerk.): Aktív turizmus. Lifelong Learning Füzetek, Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 5-15.
- MICHALKÓ G. 2003a: A Tisza szerepe az ország turizmusában. Vásárhelyi Terv továbbfejlesztése. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös.
- MICHALKÓ G. 2003b: Az aktív turizmus alapjai. In: BÁNHIDI M. (szerk.): A vízi és vizek menti turizmus alapjai. Budapesti Gazdasági Főiskola. pp. 20-27.
- MICHALKÓ G. 2004.: A szakmenedzserektől a tanársegédekig – az idegenforgalmi felsőoktatás zsákutcai. In: Szakképzési Szemle 20. évf. 1. sz. pp. 63-68.
- MICHALKÓ G. 2010: Boldogító utazás: a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 120 p.
- PETYKÓ Cs. 2010.: Kempingturizmus Magyarországon. Debrecen. 196 p.
- SZABÓ G. 2002.: A turizmus és területfejlesztés kapcsolata. In: AUBERT A. (szerk.): Kutatás a turizmusban. PTE Turizmus Tanszék, Pécs, pp. 351-353.
- SZALAI K.–SZILÁGYI ZS. 2007.: A táj a turizmus fókuszában. In: Földrajzi Közlemények CXXXI. évf. 3. sz. pp. 147-156.
- SZILASSI P. 2003.: A rekreációs szempontú tájértékelés elmélete és módszertana a hazai és a külföldi szakirodalom alapján. In: Földrajzi Értesítő L. évf. 3-4. sz. pp. 301-315.
- Tisza-vidék kutatás-fejlesztési program 2000. A Tisza menti települések és kistérségek komplex helyzetértékelése. Tizenegyedik részjelentés (KISS A., TÓTH K.). MTA RKK ATI, Kecskemét, 2000. 23 p.
- TÓTH G.–DÁVID L.–BUJDOSÓ Z. 2010.: A hazai folyók által érintett települések társadalmi-gazdasági vizsgálata. In: Földrajzi Közlemények, 134. évf. 2. sz. pp. 189-202.
- TÓTH G.–DÁVID L.–UJVÁRI K. 2009.: Észak- és Kelet-Magyarország folyóparti településeinek turizmusa, 2000-2008. In: Turizmus Bulletin XIII. évf. 4. sz. pp.12-19.
- UJVÁRI K. 2009.: A Tisza-völgy vízi turizmusának fejlesztési lehetőségei. In: Modern Geográfia 4. szám, 15 p.
- VEAL, A. J. 1992.: Definitions of Leisure and Recreation. In: Australian Journal of Leisure and Recreation, Vol. 2, No. 4, pp. 44-48.